

АДАПТАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ДЕЯКІ ПИТАННЯ

ADAPTATION OF THE BANKING SYSTEM IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION: SOME ISSUES

Макарицька А.І., студентка IV курсу факультету прокуратури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Остапенко Ю.І., д.ю.н., доцентка,
асистентка кафедри господарського права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті розглянуто діяльність банківського сектору, що лежить в основі системи економіки України й відіграє важливу роль у створенні єдиного фінансового ринку ЄС. Зазначено, що актуальність питання євроінтеграції з кожним днем лише посилюється. В разі успішної адаптації банківського законодавства України до законодавства ЄС Україна отримає значну кількість переваг, зокрема вихід на європейський ринок, посилення промислового виробництва, збільшення експорту й кількості іноземних інвестицій, доступ до передових технологій, підтримка малого й середнього бізнесу, підвищене кредитування українських компаній. Доведено, що ефективне функціонування банківської системи забезпечить успішне ведення суб'єктами господарювання господарської діяльності, регулювання державою грошового обігу, зокрема, розподілу ВВП і національного доходу, кредитування тощо. Розглянуто і проаналізовано значну кількість нормативно-правових актів банківського законодавства України і ЄС.

Також встановлено, що співпраця України з Європейським Союзом бере свій початок з кінця минулого століття, з моменту підписання Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами. Ключовим моментом євроінтеграції на сьогодні було рішення ЄС надання Україні статусу кандидата на вступ та відкриття переговорів про членство, з метою підтримки реформ в Україні.

Констатовано, що більшість актів нашої держави вже приведена у відповідність до чинних норм ЄС, зокрема, у контексті імплементації Директиви 2013/36/ЄС, Директиви 2002/87/ЄС, Директиви 2001/24/ЄС, тобто в частині пруденційного нагляду й регулювання банків. Наголошено, що під час адаптації законодавства необхідно враховувати і недоліки банківської системи ЄС, фінансові кризи й часті зміни в механізмі правового регулювання, особливості українських суспільно-правових відносин, що склалися у сфері банківського права.

Доведено, що інтеграція банківської системи нашої країни до ЄС забезпечить її стабільність і підвищить конкурентоспроможність на міжнародних ринках банківських послуг, але лише за умови створення ефективного механізму функціонування імplementованих норм.

Ключові слова: банківська система, банківський сектор, пруденційний нагляд, адаптація, імплементація, конкурентоспроможність.

The article examines the functioning of the banking sector, which is the basis of the Ukrainian economy and plays an important role in the creation of a single EU financial market. It is noted that the relevance of the issue of European integration is only increasing day by day. In the case of successful adaptation of Ukrainian banking legislation to EU legislation, Ukraine will receive a significant number of advantages, including access to the European market, increased industrial production, increased exports and the number of foreign investments, access to advanced technologies, support for small and medium-sized businesses, increased lending to Ukrainian companies. It has been proven that the effective functioning of the banking system will ensure the successful conduct of economic activities by economic entities, the state's regulation of money circulation, in particular, the distribution of GDP and national income, lending, etc. Considered and analyzed a significant number of normative legal acts of the banking legislation of Ukraine and the EU countries.

It was also established that Ukraine's cooperation with the European Union dates back to the end of the last century, from the signing of the Agreement on Partnership and Cooperation between Ukraine and the European Communities and their states. The key moment of European integration today was the decision of the EU to grant Ukraine the status of a candidate for accession and opening negotiations on membership, with the aim of supporting reforms in Ukraine.

It has been established that most of the acts of our state have already been brought into line with current EU rules, in particular, in the context of the implementation of Directive 2013/36/EU, Directive 2002/87/EU, Directive 2001/24/EU, i.e. in the area of prudential supervision and regulation of banks. It is emphasized that during the adaptation of the legislation, it is necessary to take into account the disadvantages of the EU banking system, financial crises and frequent changes in the mechanism of legal regulation, the peculiarities of Ukrainian social and legal relations that have developed in the field of banking law.

It has been proven that the integration of the banking system of our country into the EU will ensure its stability and increase competitiveness on the international markets of banking services, but only on the condition of creating an effective functioning mechanism of the implemented rules.

Key words: banking system, banking sector, prudential supervision, adaptation, implementation, competitiveness.

Постановка проблеми. Банківський сектор – одна із фундаментальних ланок фінансової системи України. Пояснюється це тим, що ефективне функціонування банківської системи забезпечить успішне ведення господарської діяльності суб'єктами господарювання, регулювання державою грошового обігу, зокрема, розподілу ВВП і національного доходу, кредитування тощо. Звісно, в сучасних умовах, йдеться про повномасштабне вторгнення армії РФ і фінансову кризу, Україні необхідно підтримувати стабільність усієї національної економіки, зокрема, шляхом розвитку банківської системи і поглиблення інтеграційних процесів з ЄС. Проте варто пам'ятати, що процес вступу до ЄС доволі тривалий та виснажливий. Незважаючи на це, набуття повноцінного членства залишається

стратегічним напрямом зовнішньої політики України, бо основними перевагами членства є вихід нашої країни на європейський ринок, підвищення промислового виробництва, збільшення експорту й кількості іноземних інвестицій, доступ до передових технологій, підтримка малого й середнього бізнесу, посилене кредитування українських компаній. Саме тому питання трансформації банківського законодавства у контексті євроінтеграції вважається важливою передумовою для вступу і набуває особливої актуальності з кожним днем.

Метою статті є аналіз змін банківського законодавства України в умовах євроінтеграційного процесу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням адаптації банківського законодавства до законодавства

ЄС досліджували науковці – представники таких галузей права, як господарське, фінансове, а саме: Н. Барахтян, Е. Дмитренко, К. Штогрін, О. Швагер, І. Борисов, О. Садура, В. Фурсова, І. Фадєєва та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Із кінця минулого століття Україна пішла шляхом європейської інтеграції. Уже в Угоді про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами закріплено норми про співпрацю у фінансовому секторі. Основною метою, яка при цьому переслідувалася, було наближення України до систем взаємних розрахунків. Зауважимо, що задля цього Україні мала надаватися технічна допомога, спрямована на розвиток банківських послуг, спільного ринку кредитних ресурсів, залучення нашої країни до загальноприйнятої системи взаємних розрахунків [1]. Однак ключовим етапом євроінтеграції стало підписання Угоди про Асоціацію між Україною, Європейським Союзом та його державами-членами (далі – Угода про Асоціацію), відповідно до якої наша держава взяла зобов'язання займатися адаптацією власного законодавства до законодавства ЄС, у тому числі в банківській сфері, що визнається пріоритетною для подальшого соціально-економічного розвитку держави. Процес адаптації полягає у наближенні законодавства України до законодавства ЄС шляхом приведення нормативно-правових актів у відповідність до *acquis communautaire*. Задля забезпечення виконання Угоди про Асоціацію Кабміном було затверджено план заходів, а основним виконавцем заходів, які вживалися в банківському секторі, стали Національний банк, також Міністерство фінансів і Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Крім того, завдяки урядовій системі моніторингу «Пульс Угоди» з'явилася можливість відстежувати прогрес виконання майже 2 тисяч завдань всієї програми, зокрема, і фінансової її частини. Система показує як поточний процес, що обчислюється кожного року, так і загальний – динаміку виконання окремих пунктів Угоди починаючи з 2014 року. Примітно, що станом на 20.10.2024 рік загальний процент виконання положень фінансового напрямку Угоди про асоціацію становить 72 [2].

Додамо, що непохитне прагнення українців стати частиною Європейського Союзу й відповідати європейським цінностям було помічене. Результатом значних зусиль стало те, що вже 23 червня 2022 року Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. Звісно, це було історичне рішення, але його прийняття означало, що Україна не мусить сповільнювати темпів, чітко виконувати взяті зобов'язання.

Виходячи з цього, на сьогодні Національний банк як регулятор фінансових послуг в Україні має забезпечувати запровадження європейських стандартів у національне законодавство, зокрема, у сферах банківського нагляду та регулювання, функціонування платіжних систем, лібералізації руху платежів і капіталу, захисту прав споживачів банківських послуг, запобігання й протидії відмиванню грошей і фінансування тероризму, інформаційної безпеки і кіберзахисту у банківській системі [3]. Отже, розглянемо це детальніше.

Одним із перших кроків на шляху імплементації європейського законодавства було прийняття Директиви 2013/36/ЄС, покликаної врегулювати питання доступу до діяльності кредитних установ та інвестиційних форм, пруденційного нагляду за такими установами з боку компетентних органів відповідно до визначених Регламентом ЄС №575/2013 правил, вимоги до компетентних органів щодо оприлюднення в сфері пруденційного регулювання та нагляду за установами. Крім того, у червні 2021 року з метою вдосконалення діяльності банків і посилення банківської системи був прийнятий ЗУ № 1587-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення питань організації корпоративного управ-

ління в банках та інших питань функціонування банківської системи». Варто додати, що вказаний Закон – це комплексний акт, що базується на Принципах корпоративного управління для банків Базельського комітету, а основні зміни, внесені до законодавчих актів, стосуються закріплення заходів щодо приведення колективної придатності ради та правління банку, підвищення відповідальності ради та правління, встановлення кваліфікаційних вимог до керівників, трирівневої системи внутрішнього контролю, обов'язкового створення окремих комітетів ради з управління ризиками, з питань аудиту, питань винагород, які будуть очолюватися різними директорами [4].

При вирішенні питання капіталів банків базовими документами стали Директива 2013/36/ЄС і Регламент 575/2013. Головною новацією стало запровадження такої структури капіталу, що має враховувати достатність капіталу на перспективу і ліквідність відповідно до стратегії банку. Крім того, у 2020 році було встановлено, що банкам необхідно здійснити розрахунок мінімального операційного ризику станом на 1 січня та 31 серпня. Ще одним нововведенням відповідно до Положення про порядок визначення банками України мінімального розміру операційного ризику стало те, що з 2021 року банки мали його розраховувати і в порядку подання звітності направити дані до НБУ. Крім того, частково змінюється і структура НБУ, значно розширюються повноваження, з'являються право оцінювати ефективність управління банків і визначати колективну придатність ради й правління, право на тимчасовій основі позбавити власника істотної участі у банку і права голосу в разі недовіри його фінансового стану чи ділової репутації, право вимагати відчуження корпоративних прав, право вести рахунки умовного зберігання (ескроу), право вирішувати питання про формування буферів капіталу відповідно до норм європейського права тощо. Виходячи з наведеного, можемо сміливо стверджувати, що важливу роль відіграватиме механізм виконання даних повноважень на практиці, оскільки від його дієвості і надійності залежатимуть досягнення стабільності ринку, ефективність запобігання кризовим ситуаціям у банківській сфері, проте без надмірних повноважень та неправомірних рішень посадових осіб НБУ [5].

Не меншої ваги набуває той факт, що Законом № 1587-ІХ встановлено ризикоорієнтований підхід для регуляторів нагляду, що дозволить Національному банку вчасно виявляти окремі ризики й висувати додаткові умови для банків задля уникнення можливої неплатоспроможності в майбутньому. Варто згадати й те, що Правлінням НБУ було затверджено Положення про порядок визначення банками України мінімального розміру ринкового ризику, що покладає на банки обов'язок з 30 квітня 2024 року розраховувати мінімальний розмір ринкового ризику і подавати статистичну звітність до Національного банку. Формула розрахунку включає в себе розрахунок розміру процентного ризику торгової книги, фондового ризику, валютного ризику, товарного ризику, що множаться на відповідні коефіцієнти та додаються [6].

Крім того, із метою повноцінної імплементації Директиви 2013/36/ЄС, Регламенту 575/2013, Делегованого регламенту 2021/923 Україна внесла зміни до положень, що стосуються політики винагороди членів органів управління та впливових осіб банків, а саме НБУ було затверджено Положення про політику винагороди в банку. Цей крок має неабияке значення для забезпечення сталого розвитку, існування ефективної системи управління ризиками, регулювання вартісних характеристик винагороди, уникнення надмірно високої винагороди одночасно з прийняттям банком неприйнятних ризиків. Так, Положення закріплює критерії визначення тих осіб, що мають вплив на ризики банку та право на отримання винагороди, а також вимоги, відповідно до яких виплачується винагорода, а саме:

– змінна винагорода за фінансовий рік для члена органу управління/впливової особи не перевищує 100% розміру фіксованої винагороди працівника за цей рік;

– виплата 50% і більше змінної винагороди здійснюється із застосуванням нетрошових інструментів;

– виплата 40% і більше змінної винагороди може бути відстрочена на строк від 4 років [7].

Варто згадати й Положення про порядок визначення банками розміру регулятивного капіталу, що запроваджує трьохрівневу структуру капіталу капітал I рівня, додатковий капітал I рівня, капітал II рівня, порядок його розрахунку, вимоги до власних складових капіталу, умови та порядок надання дозволу від НБУ, розроблений відповідно до положень Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 575/2013 та про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 648/2012, і затверджений. Крім того, був введений тестовий поетапний режим розрахунку розміру капіталу, а з 5 серпня 2024 року банки повинні розраховувати регулятивний капітал і дотримуватися порядку, вищезазначеного Положення [8]. Ці нововведення забезпечать посилення стійкості банківської системи.

Однак однією із ключових новацій було введення розрахунку банками та банківськими групами коефіцієнта левеліду. До речі, ці імplementовані в українське законодавство норми базуються на Регламенті ЄС № 575/2013 про пруденційні вимоги до кредитних установ та про внесення змін до Регламенту ЄС № 648/2012, їх основу складають положення Базельського комітету з банківського нагляду. Вказані норми також поклали на банки і банківські групи зобов'язання щодо розрахунку коефіцієнта левеліду до 1 серпня 2025 року та 1 квітня 2026 року відповідно. Коефіцієнт відповідає співвідношенню капіталу I рівня до сукупних активів і позабалансових зобов'язань, саме тому дає змогу банкам контролювати операції з використанням залучених коштів. Мінімальне значення коефіцієнта за нормами Базельського комітету з банківського нагляду – 3%, що дає змогу уникати невиправданих ризиків і забезпечити в цілому стабільність банківської системи [9].

У рамках імplementації Директиви 2001/24/ЄС було прийнято Закон № 3254-IX, що врегульовує діяльність кредитних спілок. Розгляд законопроекту тривав майже 2,5 роки і, врешті-решт, його було прийнято у липні 2023 року. Згідно з положеннями Закону після отримання ліцензії на здійснення діяльності кредитна спілка є фінансовою установою та може провадити діяльність з надання фінансових послуг. Законом було закріплено норми щодо: формування капіталу, удосконалення системи управління й внутрішнього контролю кредитної спілки, вимоги щодо професійності керівників, розподілені повноваження між наглядовою радою, правлінням, загальними зборами тощо, оновлена процедури ліцензування, розширений перелік послуг, що може надавати кредитна спілка. За Законом кредитні спілки надають такі види послуг:

– за стандартною ліцензією: надання коштів і банківських металів у кредит, залучення коштів та банківських металів, що підлягають поверненню;

– за спрощеною ліцензією: надання коштів і банківських металів у кредит.

Крім цього, кредитна спілка має право здійснювати іншу господарську діяльність, що пов'язана з основною

діяльністю або для забезпечення більшої доступності фінансових послуг її членів, зокрема, благодійну діяльність, надавати посередницькі, інформаційні, консультаційні послуги, що стосуються надання фінансових послуг, оренди/суборенди майна, набуття та відчуження майна, інші господарські послуги [10].

Примітно, що, попри складні умови, робота над вдосконаленням законодавства у цій сфері триває. Станом на жовтень 2024 на розгляді в НБУ перебуває проєкт Положення про вимоги до інформаційних систем та порядок ведення персоніфікованого обліку у кредитній спілці. Документ спрямоване на закріплення обов'язку спілок забезпечити існування інформаційних систем для бухгалтерського обліку, подання звітності, розрахунку пруденційних нормативів тощо. Такі законодавчі зміни сприятимуть розвитку небанківського кредитування, хоча відіграють важливу роль саме у сфері банківського права. Пояснюється такий крок тим, що кредитні спілки частіше спрощують отримання кредитування, чим зменшують навантаження на банківську систему, а також створюють конкуренцію банкам задля стимулювання розвитку та впровадження інноваційних технологій.

Варто також згадати й Положення про організацію процесу оцінки достатності внутрішньої ліквідності в банках України та банківських групах, прийняте в серпні 2024 року. Воно покликане відтворити положення Директиви Європейського Парламенту та Ради 2013/36/ЄС від 26 червня 2013 року про доступ до діяльності кредитних установ і пруденційний нагляд за кредитними установами та інвестиційними фірмами про внесення змін до Директиви 2002/87/ЄС та про скасування директив 2006/48/ЄС та 2006/49/ЄС. Зміни, передбачені цим документом, спрямовані на організацію процесу ІЛААР – оцінки достатності внутрішньої ліквідності. Результати такої оцінки станом на 1 січня 2025 року банки зобов'язані подати до НБУ. Оцінка повинна здійснюватися щодо короткострокової й довгострокової ліквідності. До речі, ІЛААР – це внутрішній процес, що є складовою системи управління ризиками банків і банківських груп. Ліквідність безпосередньо впливає на виконання зобов'язань і підтримку фінансової стабільної діяльності банків [11].

Висновки. Отже, банківський сектор лежить в основі системи економіки України й відіграє важливу роль у створенні єдиного фінансового ринку ЄС. Значна кількість нормативно-правових актів банківського законодавства України вже приведена у відповідність до чинних норм ЄС, зокрема, у контексті імplementації Директиви 2013/36/ЄС, Директиви 2002/87/ЄС, Директиви 2001/24/ЄС, тобто в частині пруденційного нагляду й регулювання банків. Звісно, під час адаптації законодавства необхідно враховувати і недоліки банківської системи ЄС, фінансові кризи й часті зміни в механізмі правового регулювання, особливості українських суспільно-правових відносин, що склались у сфері банківського права. Інтеграція банківської системи нашої країни до ЄС забезпечить її стабільність і підвищить конкурентоспроможність на міжнародних ринках банківських послуг, але лише за умови створення ефективного механізму функціонування імplementованих норм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами: Угода, Україна від 14.06.1994: станом на 1 верес. 2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text (дата звернення: 22.10.2024).
2. Фінансовий сектор. *Пульс Угоди*. URL: <https://pulse.kmu.gov.ua/ua/streams/financial-services> (дата звернення: 22.10.2024).
3. Європейська інтеграція. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/international/euro-integration#section-1> (дата звернення: 22.10.2024).
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення питань організації корпоративного управління в банках та інших питань функціонування банківської системи: Закон України від 30.06.2021 № 1587-IX: станом на 24 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1587-20#Text> (дата звернення: 22.10.2024).
5. На перший нагляд – PRAVO.UA. URL: <https://pravo.ua/articles/na-pershyyi-nahliad/> (дата звернення: 22.10.2024).

6. Про затвердження Положення про порядок визначення банками України мінімального розміру ринкового ризику: постанова Нац. банку України від 30.12.2021 № 162: станом на 5 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0162500-21#Text> (дата звернення: 22.10.2024).

7. Про затвердження Положення про вимоги до положень і звітів про винагороду членів наглядової ради та правління банку: постанова Нац. банку України від 30.11.2020 № 153: станом на 5 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0153500-20#Text> (дата звернення: 22.10.2024).

8. Про затвердження Положення про порядок визначення банками України розміру регулятивного капіталу: постанова Нац. банку України від 28.12.2023 № 196: станом на 5 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0196500-23#Text> (дата звернення: 22.10.2024).

9. Про затвердження Положення про порядок розрахунку банками України та банківськими групами значення коефіцієнта левелю: постанова Нац. банку України від 19.07.2024 № 89. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0089500-24#Text> (дата звернення: 22.10.2024).

10. Про кредитні спілки: Закон України від 14.07.2023 № 3254-IX: станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3254-20#Text> (дата звернення: 22.10.2024).

11. Про затвердження Положення про організацію процесу оцінки достатності внутрішньої ліквідності в банках України та банківських групах: постанова Нац. банку України від 19.07.2024 № 88: станом на 6 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0088500-24#Text> (дата звернення: 22.10.2024).